

Relevans og erkendelsens sociale grundlag

Af Frank Sejer Christensen

Indledning

Jeg arbejder på en teoretisk udredning af, hvad det vil sige for et dokument at være relevant i en given sammenhæng. Relevans er den sammenhæng, der er mellem et dokument og en persons situation, der gør at man kan bruge dokumentet i situationen til at løse en given opgave, og deri ligger så, at man også kan stole på dokumentet. Almindeligvis kan vi inden for faget blive enige om, at relevans har at gøre med, enten egenskaber ved dokumentet, hvordan vi fortolker et dokument eller, hvad vi skal bruge det til (se fx Barry 1994, Barry and Schamber 1997, Saracevic 1996). Men det virker ikke som om, vi har taget konsekvensen og set på, for det første, hvad forudsætningen for fortolkningen er, og for det andet, hvad dokumentet skal bruges til i det sociale rum. Hvordan opstår behov for dokumenter, og hvordan agerer folk med dokumenter? Relevans er en sammenhæng mellem genstande, personer situationer, mv. (Cohen, 1994). Jeg går ud fra den arbejdsdefinition, at der her er tale om et situation til dokument forhold, snarere end et forhold imellem individet. En arbejdsdefinition kunne være: Relevans er en relation mellem en (problem)situation og et dokument, der indebærer at dokumentet kan bidrage til at løse den givne opgave.

I det følgende vil jeg først præcisere hvad jeg lægger i denne definition, og hvordan jeg har i sin-

de at undersøge den, med andre ord vil jeg opstille en problemformulering. Dernæst vil jeg fortælle om projektets syn på og tilgang til relevans, samt søge at skitsere hvilke konklusioner jeg på nuværende tidspunkt mener at kunne se tegne sig. Jeg vil først prøve at vise, hvorfor jeg mener, at et bredere syn på relevansvurderinger er nødvendigt. Dette vil jeg gøre ved at se på de kvalitetsvurderende institutioner som et givent dokument skal igennem i den videnskabelige kommunikationsproces, for derigennem at vise, at dokumenter allerede har været igennem en række relevansvurderinger allerede inden det når biblioteket. Man kan derfor ikke udelukkende se relevans og relevansvurderinger som noget brugere beskæftiger sig med, indenfor et biblioteks rammer. Dernæst vil jeg søge at vise, hvorfor jeg mener det vil være gavnligt om man behandler dette bredere, sociale syn på relevans ved hjælp af en erkendelsesteoretisk tilgang.

Problemformulering

Grundlæggende kan mit problem formuleres som følger: I hvilket omfang er relevans et erkendelsesmæssigt spørgsmål? Hvilket erkendelsesmæssigt grundlag ligger der under en relevansrelation, og hvilken betydning har dette grundlag for hvornår noget er relevant? Mit projekt er dermed i vidt omfang et forsøg på at klarlægge erkendelsesteoriens betydning for relevansforskningen, med

andre ord hvorvidt en erkendelsesteoretisk synsvinkel på relevans kan forklare hidtil vanskeligt forklarlige fænomener. Projektet hviler på den forudsætning, at en afklaring af det erkendelsesmæssige grundlag for relevans og de deraf afledte processer og institutioner, vil give et bedre grundlag for fremtidig relevansforskning. Mere specifikt bygger det på den antagelse, at et afklaret erkendelsesteoretisk grundlag vil afføde nogle bedre metoder til at undersøge relevans, al den stund, at man så ved, hvad man har at arbejde ud fra. Grundlaget for at beskæftige sig med et biblioteks- og informationsvidenskabeligt emne ud fra et erkendelsesmæssigt perspektiv, skal bl.a. findes i min tilslutning til den virksomhedsteoretiske, domæneanalytiske tilgang, som især Birger Hjørland (Hjørland & Albrechtsen, 1995; Hjørland, 1997) har været eksponent for. Hjørland (2000b) skriver således om forholdet mellem erkendelse og praksis.

”Et essentielt perspektiv er hvordan mennesker fortolker de tekster, brugerbehov m.v. der skal indexeres, genfindes og tilfredsstilles. Nogle vil måske kalde dette for ”det kognitive perspektiv”. Sådanne fortolkningsteorier er imidlertid ikke individuelle, ahistoriske teorier, men er epistemologier og ideologier, der er historisk, kulturelt og samfundsmæssigt bestemt. Ingen epistemologi eller fortolknings-teori kan naturligvis overfløddiggøre domænespecifikke kundskaber om f.eks. de tekster, der skal indexeres. Epistemologiske kundskaber udgør imidlertid et tværfagligt/alment fundament for generelle teorier om vidensorganisation/informationssøgning m.v. *Måske det eneste almene grundlag, der kan etableres!* Såfremt denne analyse er korrekt, så indtager epistemologi/videnskabsteori rollen som BDI-fagets mest centrale nabo- og hjælpedisciplin.”

Det er dermed ikke projektets opgave, at afgøre en gang for alle hvad relevans er, om end et forsøg vil blive gjort. for ikke at tale om, hvordan den maksimeres i praksis, men at afklare hvor rammerne går for hvordan begrebet kan behandles.

Viden i dokumenter

Et dokument er udtryk for nogle produktionsformer, hvis tilgang til et genstandsfelt men kan be-

dømme valøren af. Man kan ikke bedømme et dokumentets kvalitet eller brugbarhed udelukkende ud fra dokumentet. Man kan naturligvis undersøge hvorvidt emnet er relevant for den brugergruppe man servicerer, med andre ord om den viden der er udtrykt i et dokument er brugbar i den kontekst biblioteket formidler til. Hvorvidt denne viden er sand er imidlertid ikke til at afgøre for en LIS-arbejder uden den primærfaglige kompetence. Derfor kan man blive nødt til at vælge hvem man kan stole på, den kognitive autoritet som Wilson (1983) kalder det. Det er i høj grad et erkendelsesteoretisk spørgsmål, hvilken kilde man vil tillægge denne autoritet, men det er ikke individet som helt arbitrært foretager dette valg. En kognitiv autoritet er et socialt fænomen, og bliver udpeget gennem sociale processer. Hvor den klassiske rationalisme og empirisme var interesseret i at finde de bedst mulige metoder for *individet* at opnå sikker viden på, står vi i moderne samfund i en situation hvor meget (måske hovedparten) af vores viden er andenhånds (Wilson, 1983). Dermed bliver metoderne for at opnå sikker viden, flyttet fra individet som skal bruge den afledte viden, og til andre individer eller grupper (samfund) heraf. Dermed bliver det afgørende at kunne bestemme hvem det bedst kan betale sig at stole på, hvilke metoder som er mest troværdige. Dermed bliver sandhed i dokumenter, til den påstand som vi har de bedste begrundelser for at tro på.

Bibliotekarer må påtage sig det arbejde at vurdere dokumenternes påstande ud fra en viden om disses produktionsformer. Dels for at kunne beskrive dokumenterne ordentligt, og dels for at kunne vurdere om disse dokumenter er gode repræsentationer for disse former. Bibliotekarerne må, når det drejer sig om at repræsentere og organisere viden under hensyntagen til relevans, for brugergruppen, bedømme dokumenterne allerede ved accessionen. I og med, at man lægger sig fast på hvem der er at regne for kognitive autoriteter, lægger man sig også ret fast på, hvem der bestemmer et dokumentets emne. Jeg vil mene, at den bedste hypotese om hvad relevans er, er Wilsons (1968, p.48), definition af relevante dokumenter:

“[R]elevance does not appear to differ from utility as means to an end, and the most rele-

vant textual matter could scarcely be other than the best textual means to an end”

Dermed følger jeg også Wilson i, at:

“What is needed is rather an analysis of the different sorts of ways in which writings can satisfy requests, and the devising of better means of recognizing and recording the various utilities of writing” (1968, p.53)

Det interessante for bibliotekerne i forbindelse med relevans, bliver dermed, at undersøge hvilken litteratur brugergrupperne anvender, og hvordan. Dermed hænger relevans nok så meget sammen med materialevalg og indeksering, som med eksempelvis søgefaciliteter. Imidlertid sker den bibliotekariske selektion, repræsentation og organisation ikke i et vakuum; For det første, er der altid nogen brugere, på vis vegne bibliotekaren kan siges at handle, og, for det andet, har de dokumenter som tilflyder et bibliotek allerede været igennem en række kvalitets- og relevansvurderende institutioner. Man kan således sige, at dokumentet allerede har en historie inden det kommer til biblioteket. Det er så min påstand, at denne historie må tages med i betragtning, såfremt man vil gøre sig håb om at forstå dokumentets erkendelsesmæssige potentiale, og dermed, dets potentielle relevans.

I mit projekt vil jeg derfor forsøge at belyse nogle af disse relevansvurderende institutioner som erkendelsesmæssige normative ”gatekeepers” (McGinty, 1999; Lindholm-Romantschuck, 1998). Med andre ord, så er en del af projektets metode at undersøge de roller som sociale erkendelsesinstitutioner har, for herigennem at kunne belyse relevans og relevansvurderinger. Eksempelvis må det være sådan, at såfremt man kan udlede noget om de normer som den enkelte institution har for eksempelvis at udgive manuskripter, bør man derigennem kunne aflæse den samme institutions normer for relevansbedømmelser. I og med at disse normer bygger på et erkendelsesteoretisk fundament, bør det dermed være muligt at kunne udse noget om det.

I projektet vil jeg bl.a. argumentere for, at dokumenteres relevans er knyttet forholdsvis tæt sam-

men med deres kvalitet, uden at man dog af den grund kan anse dem for at være et og det samme forhold. Her vil jeg blot tage udgangspunkt i, at de kvalitetsvurderende institutioner i den faglige kommunikationsproces også kan anskues som relevansvurderende institutioner, hvilket kan være en indgang til at undersøge relevansvurderinger i det primære kommunikationssystem.

Hjørland (1996, p. 227) opregner en række institutioner som vurderer forskningens kvalitet:

1. videnssociologiske og forskningspolitiske undersøgelser og udredninger vedr. kvalitetsvurdering
  - a. ”Science studies” m.v.
2. Massemediernes anmeldelser og debat.
3. Forskersamfundets kvalitetsvurderinger
  - a. Forskeruddannelse og udvælgelse, stillinger.
  - b. Priser og udmærkelser
  - c. Tidsskrifternes peer-review proces
  - d. Debat, kritik og kontroverser
  - e. Fagtidsskrifternes anmeldelser
4. Bibliotekernes udvælgelsesprocesser og kvalitetsstyring
  - a. Bibliometri
  - b. Forskning; undersøgelser og debat.
5. Forlagsbranchens og boghandlernes udvælgelsesprocesser
  - a. Bestseller statistik.

Samtlige disse institutioner kan med fordel undersøges, hvis man ønsker at forstå det større kredsløb, som de bibliotekariske relevansvurderinger foregår i. I det følgende vil jeg eksemplificere hvorfor det er formålstjenligt at undersøge sådanne institutioner ud fra et relevansperspektiv ved at se på boganmeldelser. Lindholm-Romantschuck (1998, p. 40-42) opregner en række karakteristika ved, og funktioner som boganmeldelserne varetager på vegne af det videnskabelige samfund:

1. Announcement of a work to the scholarly community
2. Evaluation of the scholarly merits of the book
3. Gatekeeping
4. Forum for disciplinary discourse
5. The position within the community held by the reviewer.

Såvel præsentationen som bedømmelsen af en bog, kan ses som udtryk for en vurdering af dens brugbarhed for det videnskabelige samfund, som tidsskriftet betjener. Hvis vi, som jeg har gjort ovenfor, knytter relevans tæt sammen med brugbarhed, bliver præsentation og evaluering af faglitteratur i videnskabelige tidsskrifter også udtryk for en relevansvurdering af litteraturen i forhold til faget. Der er naturligvis en række andre aspekter af anmeldelser af faglitteratur; nyhedsværdi, kvalitetsvurdering, placering af bogen i en faglig kontekst. Disse er ikke relevansvurderinger. Imidlertid ligger der et væsentligt relevansaspekt i gatekeepingfunktionen:

“Books represent intellectual innovations and are evaluated in terms of their value to the scholarly community. The role of the gatekeeper is to accept or reject the innovation he or she is put to evaluate.”

(Lindholm-Romantschuck, 1998, p. 41)

Denne evaluering er mere end blot en kvalitetsvurdering, der ligger også et væsentligt brugbarhedsaspekt i den. En given bog kan være udtryk for den højeste faglige kvalitet, men hvis dens ideer, påstande, eller beviser ikke kan bruges, bliver dens værdi nødvendigvis vurderet som mindre for det videnskabelige samfund. Et tidsskrift kan ikke bringe anmeldelser af den samlede produktion af bøger indenfor et felt, og derfor ligger der allerede i valget af, hvilke man vælger at tage op, en vurdering af faglig betydning. At denne betydning så ikke behøver at være af det gode, er så en anden sag. Eksempelvis vil en bog af en betydningsfuld forsker oftere blive anmeldt, snart sagt uanset dens faglige kvalitet.

Et andet forhold ved evalueringen af en bogs betydning er, hvilke kriterier man indenfor det givne fag lægger til grund for en sådan vurdering. Jeg påstår derfor ikke, at en et dokumentets betydning ligger i, i hvilken grad man kan operationalisere den deri nedfældede viden. En kagebog er naturligvis relevant såfremt man ønsker at lave en af de retter der beskrives deri, og den i bogen nedfældede viden er i høj grad operationaliserbar. Imidlertid er der store dele af videnskaberne, især indenfor humaniora, som ikke har en sådan tilgang til deres litteratur.

Endeligt er der et tids aspekt. En evaluering af en bogs relevans, er netop en evaluering ud fra den viden som den der foretager den har, eller mener at have, på et givent tidspunkt. En boganmeldelse kan ses som udtryk for en relevansvurdering. Hvorvidt bogens påstande reelt er relevante, er en anden sag. Lad mig give et eksempel: Det er en kendt sag, at en minoritet indenfor lægestanden i skrift og tale argumenterede for behovet for hygiejne længe før det slog igennem i bredere dele af den medicinske praksis. Dokumenter med et sådan udsagn, som de færreste i dag vil betvivle rigtigheden af, blev med andre ord, i en periode vurderet som irrelevante. Ikke desto mindre må man sige, at påstanden om hygiejnens gavnlighed under hele forløbet var relevant for praksis, for så vidt som at gennemførelsen af sådanne forholdsregler blandt andet betød en kraftig reduktion i spædbørnsdødeligheden. Det peger på et vigtigt forhold ved relevans som et reelt forhold: Den kan kun bevises i en praksis. Det er muligt at sandsynliggøre hvorvidt en påstand er relevant for et sagsforhold, det er end da muligt at sandsynliggøre dette i en grad, der for de fleste vil udelukke enhver tvivl. Men relevansen af påstanden ”lægers hygiejne har betydning for spædbørnsdødeligheden”, kan kun *bevises* ved at handle på baggrund af denne påstand. Hvis man som jeg, har tilsluttet sig en brugbarhedstilgang til relevansen af dokumenter, må et vigtigt parameter være sandsynligheden for at disse dokumenters påstande reelt er korrekte, som også Cooper (1971) gør opmærksom på. Det kan siges ganske kort: Det er aldrig relevant at blive misinformeret. Eller rettere, det er, som jeg vil vise i det erkendelsesteoretiske afsnit, af betydning for et dokumentets relevans, at kunne vurdere dets påstandes sandsynlighed for at være rigtigt, i det omfang, at disse påstande mener at udsige noget om verdens beskaffenhed.

Naturligvis kan den bibliotekar som står for det givne materialevalg ikke vurdere hvorvidt man f.eks. ender med en velmagende ret, såfremt man følger opskriften i kagebogen, og muligheden for at vurdere påstandes rigtighed er næppe større, når der er tale om videnskabelige dokumenter. Man kan ikke med rimelighed forlange, at biblioteket skal efterprøve et dokumentets påstande, før det slipper det ind i samlingen. Hvad man kan gøre som bibliotekar er dels, at undersøge hvilke

kvalitetsvurderende institutioner et dokument har været igennem inden vedkommende får det i hænde, og dels, at se på i hvilket omfang dokumentet i sig selv, synes at være sammenhængende i sin argumentation, om påstandene er åbenlyst urimelige, om de er underbyggede af data eller anden litteratur, mv. Det er således i vidt omfang muligt for bibliotekaren, at vurdere dokumentets interne troværdighed, som bl.a. Hjørland (1996) og McClung (1985) viser, i deres retningslinier for kvalitetsvurdering i selektionsprocessen. Derimod må man støtte sig på andre institutioners vurderinger af dokumentet, for at kunne få indblik i dokumentets kvaliteter og eventuelle relevans. Det er her, at det bliver vigtigt for bibliotekaren, at have indblik i de faglige kommunikationsstrukturer, idet en sådan viden, er grundlaget for at kunne vurdere hvorvidt de kvalitets- og vigtighedsvurderinger en given bog har været igennem, har betydning for sandsynligheden af dens påstande. Man skal huske, at ligesom forskeren i vid udstrækning må støtte sig til vurderingerne i institutionerne i det primærfaglige kommunikationssystem, ligeså må brugeren på biblioteket, hvad enten vedkommende er forsker eller lægmand, støtte sig til de vurderinger som biblioteket har foretaget. Man skal huske, at der ligger et udsagn om et dokumentes mulige relevans, allerede i at indlemme det i samlingen.

Fælles for de institutioner som blev nævnt ovenfor, hvor jeg tog fat i den ene, boganmeldelsen, er, for det første, at de kvalitets- og relevansvurderer på andres vegne og, for det andet, at de har fået autoriteten til at gøre dette, fra dem på hvis vegne de handler.

“All I know of the world beyond the narrow range of my own personal experience is what others have told me. It is all hearsay. But I do not count all hearsay as equally reliable. Some people know what they are talking about, others do not. Those who do are my cognitive authorities.”

(Wilson, 1983, p.13)

I givet fald, at Wilson har ret, bliver det særdeles centralt, at de der så at sige har lagt bedømmelsen af faglitteraturens kvaliteter ud til institutioner,

har grund til at stole på at de vurderinger som bliver foretaget er velunderbyggede. Det kræver på sin side, at de kvalitetsvurderende institutioner, inklusive bibliotekerne, kan opstille nogle fornuftige kriterier for disse vurderinger. Det vil jeg komme ind på i det følgende

Erkendelsesteoretisk fundament

Dette, som jeg at ville se såvel den enkelte som institutioners praksisser som udtryk for erkendelsesteoretiske positioner, er ikke et nyt eller ukendt fænomen. Thomas Kuhn gjorde det samme, da han i *The Structure of Scientific Revolutions* (1996 [1962]) argumenterede for, at det videnskabelige syn på genstandsfeltet ikke var udtryk for objektiv observation, men tvært i mod for en teori- og værdiladethed som forskeren blev socialiseret ind i. Den videnskabelige udvikling veksler mellem såkaldte normalvidenskabelige perioder, hvor forskning sker på grundlag af et sæt af grundantagelser og metoder, et paradigme. Hvor et sådant paradigme kommer til kort, udløses en videnskabelig revolution, som er karakteriseret ved en undersøgelse af videnskabens grundantagelser. Resultatet af disse undersøgelser er et nyt paradigme, og dermed en ny konstruktion af den normalvidenskabelige praksis. Som det fremgår, er Kuhns teori i høj grad en erkendelsesteori.

En paradigmebaseret tilgang til relevans er ikke ukendt indenfor den biblioteks- og informationsvidenskabelige forskning. Foskett (1972), Swanson (1986), Harter (1986) og Hjørland (2000a) har alle påpeget betimeligheden i, at definere og undersøge relevans herudfra. Således argumenterer Foskett (1972) for, at relevans er et socialt fænomen som er, om ikke objektivt, så i det mindste intersubjektivt. Det er de aktiviteter brugerne udfører (Hjørland, 2000) og deres relevanskriterier som er bestemmende for hvad de opfatter som relevant. Disse aktiviteter og kriterier er bestemt af det givne paradigme som forskerne arbejder under. Som Foskett påpeger, har bibliotekerne mulighed for at sætte sig ind i, og servicere, brugergruppens paradigmatisk grundlag, netop fordi det er intersubjektivt. Det bliver dermed muligt at sætte sig ind i brugernes behov, og dermed imødekomme deres ønsker om relevante dokumenter.

Derimod kan den enkeltes individuelle idiosyncrasier ikke betjenes af en institution som biblioteket.

Dermed skulle man tro, at det erkendelsesteoretiske grundlag for undersøgelser af brugergrupperes relevansvurderinger var på plads, hvilket da også i nogen grad er tilfældet. Imidlertid mener jeg, at der er to problemer i udelukkende at basere sig på Kuhn: For det første, ligger der en relativisme i Kuhns paradigmebegreb, som gør det vanskeligt at forklare når noget er relevant for noget andet, hvad enten vi tror på det eller ej, jf. eksemplet med lægers hygiejne ovenfor. Det er ikke et punkt der er plads til at udfolde her, men interesserede bør bl.a. opsøge Lakatos and Musgrave (1970). For det andet, mener jeg, at det er muligt at opstille nogle overordnede, almene kriterier for hvornår vi er begrundet i at tro, at et dokument er et godt værktøj til et givent formål. I det hele taget, er Kuhns teori, med sit meget deskriptive sigte, ikke velegnet som grundlag for at opstille normative kriterier for dokumenters relevans. Det er det jeg vil forsøge at gøre i det følgende.

Først dog et par ord om relevans, for at gøre det klart hvad det er vi skal finde kriterier for. Relevans er en sammenhæng mellem minimum to personer, genstande, situationer, mv. hvor den ene har indflydelse på den anden. Cohen (1994) viser, at sådanne sammenhænge kan henføres til en af to typer: Evidential (bevis) relevance eller conversational (Samtale) relevance. Den første er grundlæggende bundet til sandsynlighed; Hvor man skal vælge at tro enten $P/\sim P$ om et givent sagsforhold, og hvor påstanden x er bevis for P , er der større sandsynlighed for P hvis man tager x i betragtning, end hvis man ikke gør det. Derfor må påstanden x være relevant for sagsforholdet $P/\sim P$ (Cohen, 1994; Cooper, 1971). En påstand A er samtalemæssigt relevant for en anden påstand (B), hvis A er forudsætningen for at forstå B , hvad enten den så fremsættes før eller efter denne. Forskellen på de to typer relevans ligger i hvad det er der indgår i en sammenhæng. Bevisrelevans er som oftest, men ikke nødvendigvis, en sammenhæng mellem sociale genstande. Eksempelvis er en statistik over indkomstfordeling bevismæssigt relevant for spørgsmålet om hvorvidt der eksisterer ligeløn i Danmark. Løn, Danmark, arbejde, osv. Er alle

socialt skabte, men ikke desto mindre virkelige, genstande. Imidlertid kan bevismæssig relevans også forklare hvorfor noget er relevant for noget andet, eksempelvis hygiejne og sundhed, hvad enten man tror på det eller ej. Bevismæssig relevans er dermed et forhold mellem virkeligt eksisterende genstande i verden. Et forhold, som nok kan være menneskeskabt, men som ikke kræver en fortolkning for at eksistere. I modsætning hertil kræver samtalerelevans netop en menneskelig fortolkning og vurdering, idet der her er tale om sammenhænge mellem sproglige ytringer, som skal forstås, før en sammenhæng kan etableres.

Imidlertid må vi heller ikke glemme det brugbarhedsaspekt som ligger i Wilsons definition; man kan f.eks. sagtens forstå de enkelte udsagn i en samtale, og sammenhængen imellem dem, uden at samtalen af den grund bliver relevant for en given tilhører. Uanset hvor meget påstand A er relevant for forståelsen af påstand B , er denne sammenhæng kun relevant for en person, såfremt vedkommende kan bruge disse udsagn til noget. Noget tilsvarende gør sig gældende for den bevismæssige relevans; Der er givetvis en uendelighed af relevante sammenhænge mellem genstande i verden, eller mellem påstande om verden og verden i sig selv, men de er kun relevante for en person, hvis de indgår i dennes liv og virke. Hvis man skal opstille normer for relevans og relevansvurderinger, må man altså på den ene side, kunne gøre rede for sammenhænge mellem kendsgerninger, og på den anden side, mellem menneskeligt skabte og fortolkede udsagn, udfra et brugbarhedsperspektiv.

Jeg vælger at belyse disse områder ud fra en erkendelsesteoretisk position, som går under navnet Social Epistemology. Der er to forskningsretninger af det navn, en analytisk filosofisk (se bl.a. Schmitt, 1994, 1998; Goldman 1987, 1999), og en sociologisk (bl.a. Fuller, 1988). Termen social epistemology er opfundet af de LIS-videnskabsfolk Egan og Shera (1952), som opregner en række grundantagelser herfor, som jeg mener dækker begge retninger, deres forskelle ufortalte:

1. That is possible for the individual to enter into a relationship of 'knowing' with respect to his own immediate environment or that part of the

entirety of his environment with which he has personal contact.

2. [O]ne must assume that man can achieve an intellectual synthesis with his environment and that that environment, through our present mediums of communication, includes remote and vicarious as well as immediate and direct experience.
3. That, by co-ordinating the differing knowledge of many individuals, the society as a whole may transcend the knowledge of the individual.
4. That social action, reflecting integrated intellectual action, transcends individual action.

Egan & Shera (1952, p. 27-28)

I og med, at jeg ønsker at undersøge relevans fra et erkendelsesteoretisk perspektiv, har jeg valgt, den filosofiske af disse retninger, som jeg vil skitsere i det følgende. Det at sige, at dokumenter, såfremt de er udtryk for og udtrykker en viden, nødvendigvis må have en hvis overensstemmelse med virkeligheden, egentlig er en banalitet. Den centrale pointe er ikke først og fremmest, at forskellige sociale praksis' giver en viden som korresponderer mere eller mindre med virkeligheden, men at det er muligt at finde frem til hvilken praksis som giver den sikreste viden, på et givent tid og sted, ud fra et givent formål. Jeg går ud fra den tese, at viden, for at være egentlig viden, skal opfylde følgende tre betingelser (her taget fra Jan Riis Flor, 1995, pp. 16-24):

1. Meningsbetingelsen: Den som ved X må forstå påstanden X og acceptere den.
2. Sandhedsbetingelsen: Påstanden X er sand.
3. Begrundelsesbetingelsen: Personen skal have grund til at tro på X.

Dette er ikke i sig selv interessant, eller burde ikke være det. Det interessante er derimod, på hvilke kriterier man stiller op for disse betingelsers opfyldelse, og de processer og institutioner, som de afføder. De klassiske erkendelsesteoretiske positioner, rationalisme og empirisme, lægger således eksempelvis vurderingen af hvorvidt en påstand er sand, hos den enkelte, i hhv. den enkeltes fornuft, og i dennes sanser. Begge positioner er grundlæggende udtryk for en erkendelsesteoretisk fundamentalisme, hvilket vil sige, at de går ud fra, at erkendelsen har et sikkert grundlag, og at

den afledte viden derfor er ufejlbarlig (Riis Flor, 1995, p.42).

Det problem som socialepistemologien tager fat på er, at vi i stigende grad får vores viden fra andre kilder end vor egen fornuft eller sanser; vi får bl.a. viden fra dokumenter. Disse dokumenter kan ses som nedfældede påstande om et sagsforholds beskaffenhed. Den viden vi får, såfremt vi tror på den, den er sand, og vi har grund til at tro på den, kalder Wilson (1983) for second-hand knowledge. Problemet bliver da, at klarlægge hvile kriterier man skal lægge til grund for at kunne sige, at man fået viden fra andenhåndskilder. Her bygger jeg især på Alvin Goldmans udgave af socialepistemologien.

I modsætning til sociologi eller psykologi, som hovedsageligt er deskriptive, er den analytisk filosofiske udgave af socialepistemologien primært normativ. Målet er ikke primært at beskrive hvordan folk skaffer sig viden, men snarere, at kunne evaluere sådanne processer, og kunne foreskrive hvordan viden bedst kan opnås. De ønsker at kunne blotlægge og evaluere de epistemologisk relevante egenskaber ved sådanne praksisser.

“There is no reason why one and the same belief, scientific or otherwise, cannot be explained both in rational and in social terms.” “Social or sociological belief could not provide a ‘complete’ explanation of belief. But there is no reason why social factors cannot influence belief-formation in conjunction with other, indisputably rational, factors.”

(Goldman, 1987 p. 111)

Det som Goldman, og andre med ham (Schmitt 1994, Alston 1994, Longino, 1990), lukker op for er bl.a., at rationalitet kan være delvist socialt bestemt. Eller hvis man vil se omvendt på det: En viden kan sagtens være rationelt begrundet, selv om denne begrundelse er social. Et eksempel kunne være de praksisser som indgår i genfindning af dokumenter. Denne adfærd er ideelt set helt, og reelt i det mindste delvis, rationel. Samtidig er de maskiner, de systemer og de bøger man bruger, sociale produkter. Som bl.a. Kuhn påpeger, er det erkendelsesteoretiske grundlag for handlen, i og med at det er tillært, fælles for grupper. I en bibli-

oteksfaglig sammenhæng giver det, ud over en vis homogenitet i brugergruppen også et grundlag at vurdere dokumenter ud fra. De erkendelsesmæssige potentialer som Hjørland påpeger at dokumenter har, må i en vis grad være bestemt af hvilket erkendelsesteoretisk grundlag forfatteren har skrevet ud fra.

Lad os så se på hvordan socialepistemologiens normer for opnåelse af viden kan have betydning for relevans. Hvis vi først ser på bevismæssig relevans, har Goldman (1999, p. 165) følgende norm for hvornår beviser er formålstjenlige for at opnå viden om et givent sagsforhold:

”If true evidence is publicly reported which is relevant to $Q(P/\sim P)$, if $Q(P/\sim P)$ is of interest to potential receivers, and if these receivers are disposed to interpret this evidence appropriately, then it will be veritistically beneficial (on average) for messages reporting these evidence to reach these receivers.”

Heraf kan man udlede den ikke overvældende specifikke norm, at bibliotekerne må sørge for, at viderebringe alle dokumenter som kan tjene som beviser for et givent sagsforhold til en given låner. Ihukommende Wilsons relevansdefinition, kan man sige, at det i vid ustrækning er bibliotekets ansvar at synliggøre alle dokumenter som kan bruges som bevis for et sagsforhold, som brugeren har behov for at kende til, for at nå et givent mål. Allerhelst bør biblioteket også være i stand til at levere de bedste midler hertil, og altså være i stand til at rangordne samlingens relevans i lyset af et givent formål. Som det fremgår af citatet, arbejder socialepistemologien med sandhed som et krav til beviser. Som tidligere nævnt, påstår jeg ikke, at man fra bibliotekets side kan udsige mere om dokumenter end hvorvidt deres påstande virker sandsynlige eller ej, hvilket jo netop er et kendetegn ved bevismæssig relevans.

Ligeledes kan man opstille normer for hvornår en påstand, og dermed et dokument, er samtalemæssigt relevant. Dette handler i høj grad om hvordan forfatteren udtrykker sin påstand, og hvordan han selv forholder sig til den:

Norms of speaker argumentation:

1. The speaker believes the asserted conclusion;
2. the speaker believes each of the asserted premises;
3. the speaker is justified in believing each of the asserted premises;
4. the asserted premises in conjunction with tacit premises justifiably believed by the speaker jointly provide strong support for the conclusion
5. At least some members of the audience to which the argumentation is addressed do not already believe the asserted conclusion.
6. All the premises presented in the argument are credible to at least some members of the intended audience
7. The premises-conclusion relationship is displayed or explained in a fashion that promotes its comprehension by the audience
8. The audience has no defeater for the argument that the speaker endorses.

Som det fremgår er disse normer dels krav til den talende om at tro på sit udsagn og være begrundet i den tro (jf. Riis Flors kriterier for viden ovenfor), dels til at udsagnet ikke må være redundant for modtagerne, enten fordi de allerede kender det, eller fordi de har modargumenter. Det sidste knytter bl.a. an til relevansvurderingsaspektet af materialevalget. Der er eksempelvis næppe grund til at indkøbe fysikbøger rettet mod folkeskolen til et institutbibliotek ved et universitet. Omvendt må man også sørge for, at de valgte materialer ikke kræver et langt højere uddannelsesniveau end ens brugergruppe. I Comprehension, altså forståelse, ligger også, såfremt vi går ind på Kuhns tanke om at et paradigme bestemmer hvordan man fortolker omverdenen, eller tekster for den sags skyld, også at de bøger et bibliotek anskaffer sig, i det mindste har visse berøringsflader med brugergruppens omverdensforståelse.

Forsøg på en konklusion

Ovenfor har jeg forsøgt at redegøre for den argumentationskæde jeg kan se tegne sig i forhold til mit projekts spørgsmål. Mit primære mål er at vise, at de teorier, erfaringer, holdninger, kort sagt det erkendelsesmæssige grundlag, som folk møder dokumenter med, er meget afgørende for deres

relevansvurdering. Samtidig er argumenterne, så vidt jeg kan bedømme, stærkere for at betragte dette erkendelsesmæssige grundlag som i vid udstrækning kollektivt i og med at det er tillært, end som noget rent individuelt, der er i hovedet på folk. I den udstrækning biblioteket vil forsøge at optimere genfindingen af relevante dokumenter for brugerne, er det nødvendigt at forholde sig til brugergruppernes indstilling til verden såvel som til litteraturen. Hvis man vil sætte sig ind i disse, er der intet bedre sted at tage fat, end i den videnskabelige kommunikation, i og med, at det er her, at de fagligt funderede relevansvurderinger kommer tydeligst frem. Således vil de valg som bliver foretaget i de kvalitets-, nyheds- og vigtighedsvurderende institutioner også med fordel kunne anskues som udtryk for relevansvurderinger. Det er min påstand, at disse kan henføres til det underliggende erkendelsesmæssige grundlag.

Litteratur

- Barry, Carol L (1994): User-Defined Relevance Criteria: An Exploratory study. *JASIS* 45(3): 149-59
- Barry, Carol L. and Chamber, Linda (1997): User criteria for relevance evaluation: A Cross-situational comparison. *Information Processing and Management* 34 (2/3) pp 219-36
- Cohen, L. Jonathan (1994): Some Steps Towards a General Theory of Relevance. *Synthese*, Vol. 101, pp. 171-185.
- Cooper, W. S. (1971): A Definition of Relevance for Information Retrieval. *Information Storage and Retrieval*. Vol. 7 pp.19-37
- Egan, Magaret & Shera, Jesse H. (1952): Foundations of a theory of bibliography. *Library Quarterly*. Vol. 22, no. 2, pp. 125-137
- Foskett, D.J. (1972): A Note on the Concept of Relevance. *Information Storage and Retrieval*. Vol 8, pp.77-8.
- Fuller, Steve (1988): *Social Epistemology*. Bloomington: Indiana University Press.
- Goldman, A.I. (1987): Foundations of Social Epistemics. *Synthese* 73, pp. 109-144
- Goldman, Alvin (1999): *Knowledge in a Social World*. Oxford, Clarendon Press
- Harter, Stephen p. (1986): *Online Information Retrieval - Concepts, Principles and Techniques*. San Diego: Academic Press.
- Hjørland, Birger, et al. (1996): *Faglitteratur: Kvalitet, vurdering og selektion*. Borås: VALFRIED
- Hjørland, Birger (1997): *Information seeking and subject representation: an activity-theoretical approach to information science*. Westport: Greenwood Press.
- Hjørland, Birger (2000): Relevance Research: The Missing Perspective(s): "Non-Relevance" and "Epistemological Relevance". *Journal of the American Society for Information Science*. 51(2) : 209-11
- Hjørland, Birger (2000b): Vidensabsteoretiske forudsætninger for BDI forskning. Handout fra forelæsning om videnskabsteori og metode holdt på Bibliotekshøgskolan, Borås.
- Hjørland, Birger & Albrechtsen, Hanne (1995). Toward a new horizon in information science: Domain analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, 46(6), pp. 400-425
- Kuhn, Thomas S. (1996): *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press. 3. udgave
- Lakatos, I and Alan Musgrave (eds.) (1970): *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lindholm-Romantshuck, Ylva (1998): *Scholarly Book Reviewing in the Social Sciences and the Humanities*. Westport: Greenwood Press
- McClung, Patricia, A. (ed.) (1985): *Selection of Library Materials in the Humanities, Social Sciences, and Sciences*. Chicago: American Library Association.

McGinty, Stephen (1999): *Gatekeepers of Knowledge: Journal Editors in the Sciences and the Social Sciences*. Westport: Bergin and Garvey.

Riis Flor, Jan (1995): *Erkendelsesteori. En indføring*. Museum Tusulanum. 2. Udgave København: Museum Tusculanums Forlag. Folkeuniversitetet. (Introduktion til filosofi 5).

Saracevic, T (1996): Relevance Reconsidered '96. pp. 201-18. In: Peter Ingwersen og Niels Ole Pors (red.): *Proceedings CoLIS 2: Second international conference on conceptions of library and information science: Integration in perspective*. Copenhagen: Royal School of Librarianship

Schmitt, F. F. (ed.) (1994): *Socializing Epistemology: The Social Dimensions of Knowledge*. Rowman and Littlefield.

Schmitt, Frederick F. (1998). Social epistemology. pp. 828-832. In: *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. General Editor Edward Craig (Volume 8, Questions - Sociobiology)

Swanson, Don R. (1986): Subjective versus objective relevance in bibliographic retrieval systems. *Library Quarterly*, vol. 56, no. 4, pp.389-398

Wilson, Patrick (1968): *Two Kinds of Power*. Berkeley: University of California Press

Wilson, Patrick (1983): *Second-Hand Knowledge. An Inquiry Into Cognitive Authority*. Westport, Connecticut.: Greenwood Press